

Методы. Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода.

Результаты. В статье проведен компаративный анализ методик и результатов оценки туризма международными институтами. Установлены проблемы развития туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, влияние туризма, Всемирная туристская организация, Всемирный экономический форум, Глобальный индекс путешествий и туризма, Всемирный совет по путешествиям и туризму.

Objective. Analysis of methods and results of the evaluation of tourism by international institutions, on this basis definition of problems of its further development in Ukraine.

Methods. Solution of the application tasks in the article are carried out with help of such scientific and special research methods as analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach.

Results. The article gives a comparative analysis of the methods and results of the evaluation of tourism by international institutions. The problems of tourism development in Ukraine are settled.

Key words: tourism, impact of tourism, World Tourism Organization, World Economic Forum, Travel & Tourism Competitiveness Index, World Travel&Tourism Council.

Надійшла до редакції 30.11.2016

УДК 330.3

Денисенко В. О.,
ст. викладач

Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, м. Черкаси, Україна,
e-mail: vikaonline@ukr.net

КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ ТА МЕТОДИКИ ОБРАХУНКУ ЙОГО ЧИСЕЛЬНОСТІ

UDC 330.3

Denysenko V. O.,
Senior Lecturer

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University,
Cherkasy, Ukraine, e-mail: vikaonline@ukr.net

CONCEPTS OF FORMATION OF THE MIDDLE CLASS AND METHODS OF CALCULATION OF THEIR QUANTITY

Мета. Метою статті є визначення сутності, критеріїв і функцій середнього класу.

Методи. У дослідженні використовуються: історичний метод (при дослідженні витоків теорії (концепції) середнього класу); метод факторного аналізу (визначення системоутворювальних чинників середнього класу, таких як власність, доход, освіта, інвестиції в людський капітал та ін.); абстрактно-теоретичний метод (обґрунтування понять, теоретичні узагальнення й формулювання висновків); метод класифікації (при систематизації та виборі оптимального набору критеріїв віднесення до середнього класу).

© В. О. Денисенко, 2016

Результати. *Встановлено, що середній клас — це соціальний суб'єкт, який займає проміжне становище в соціально-економічній структурі регіону між регіональними елітами і малозабезпеченими групами і виконує функції стимулятора економіки, стабілізатора суспільно-політичного життя й еталона «норми» в подоланні регіональної нерівності. Основними ознаками визначення середнього класу є матеріально вимірювані критерії — власність (нерухомість, земля, засоби виробництва), кваліфікаційно-освітня підготовка, високий соціальний статус і самовизначення себе із середнім класом, рівень доходів і вміння пристосовуватися та успішно діяти в ринкових умовах. Найоптимальнішим є використання критеріального принципу, котрий дозволяє відокремлювати середній клас в соціально-економічній структурі регіону на підставі певної системи критеріїв.*

Ключові слова: *середній клас, функції, критерії, власність, освіта, доход.*

Постановка проблеми. Суперечливий характер реформ, що проводяться в Україні, зачіпає основні сфери розвитку суспільства; важлива складова цього процесу — зміни соціальної структури суспільства. Наявність і достатня питома вага середнього класу в системі соціальної стратифікації є важливим показником успішного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування й розвитку середнього класу в цілому вважаються розробленими сучасною економічною наукою, що відображено в численних працях як зарубіжних, так і вітчизняних економістів. Необхідно, перш за все, виокремити роботи таких вчених, як М. Вебер, Г. Гегель, Дж. Гелбрейт, К. Маркс, а також таких вітчизняних економістів, як Л. Антошкіна, Н. Борецька, І. Бондар та ін. В їх роботах в основному увага приділяється вибору критеріїв віднесення до середнього класу, серед яких одні автори враховують лише відношення до засобів виробництва, інші — лише роль в суспільній організації праці, розмір отримуваного доходу або ж інші характерні риси, такі як рівень освіти і кваліфікації, професійно-кваліфікаційний статус, професійна етика, спосіб життя і навіть самоідентифікація.

Як бачимо, за певної розробленості проблеми сучасною економічною наукою, багато її аспектів залишаються дослідженими недостатньо. Зокрема, потрібен ґрунтовний аналіз критеріїв віднесення до середнього класу та методик обрахунку його чисельності.

Метою статті є визначення сутності, критеріїв і функцій середнього класу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уявлення про середній клас зародилися досить давно. Уже на перших етапах становлення людської цивілізації соціум розглядався як єдиний організм, що має внутрішній функціональний розподіл, в якому найбільш великими складовими частинами були «верхній», «середній» і «нижній» прошарки. Міркування про склад і значення середнього класу зустрічаються вже в V-IV століттях до н. е. у філософів античності Евріпіда і Арістотеля. Так, до V ст. до н. е. відносяться такі рядки Евріпіда: «Існує три класи громадян: перші — багатії, які прагнуть ще більшого збагачення; другі — неможливі бідняки, повні заздрості й ненависті до багатіїв, легка здобич демагогів. А між двома крайнощами знаходяться ті, хто робить державу безпечною і дотримуються законів» [1, с. 130].

Небезпеку для суспільної рівноваги, згідно із вченням Арістотеля, становить суттєва нерівність, породжена приватною власністю. Законодавець же повинен прагнути не до загальної рівності матеріального становища громадян, а до його вирівнювання. Арістотель також зазначав: «Середній достаток — з усіх благ усього краще, він народжує в людях помірність». Ситуація, коли існує різкий перекис у володінні власністю

й отриманні значних доходів невеликою групою населення, може призвести до двох крайнощів: олігархії, яка враховує лише інтереси багатих, або демократії, що ґрунтується на інтересах бідноти. Будь-яка крайність може увінчатися тиранією [2, с. 210]. Як бачимо, саме ця ідея Арістотеля якомога краще відображає варіанти соціально-економічного розвитку продуктивних сил в Україні.

Тенденція класового дослідження отримала найбільш яскраве вираження в працях К. Маркса. Згідно з марксистською методологією основним критерієм відокремлення класів є відношення до власності на засоби виробництва. Ним відокремлюються два основні класи, що визначають сутність капіталізму: буржуазія — власники засобів виробництва, які експлуатують найманих робітників і привласнюють додаткову вартість, створену працею найманих робітників, і пролетаріат — суб'єкти найманої праці, які отримують частину виробленої їхньою працею нової вартості у формі заробітної плати та виступають у ролі експлуатованих. Крім двох основних класів, К. Маркс допускав існування прошарку, до якого відносив дрібну буржуазію та інтелігенцію. Важливим моментом у підході К. Маркса є положення, згідно з яким суспільство у міру розвитку капіталізму дедалі більше поділяє тільки на два класи: експлуататорів і експлуатованих. Боротьба між антагоністичними класами є джерелом соціально-економічного розвитку, рушійною силою історії. Проміжні страти, на його думку, заважають боротьбі класів, оскільки вони не володіють антагонізмом, необхідним для боротьби класів, не володіють «ні ініціативою, ні динамізмом». Вони, отже, «...не революційні, а консервативні. Навіть більше, вони реакційні...» [3, с. 24].

Більшість критиків вчення К. Маркса вказують на такий істотний недолік, як відсутність відокремлення самостійного середнього класу. Проте ми зазначаємо, що в «Маніфесті комуністичної партії» Маркс говорить про середні стани. До них він відносить дрібних промисловців, торговців, ремісників, селян. Соратник К. Маркса Ф. Енгельс відзначав двоїсту природу інтересів середнього класу, яка змушувала його вставати то на бік буржуазії, то на бік пролетаріату: «Смирений і лакейськи покірний перед сильним феодалом або монархічним урядом, він (клас дрібної буржуазії) переходить на бік лібералізму, коли буржуазія знаходиться на підйомі; його охоплюють напади шаленого демократизму, як тільки буржуазія забезпечує собі панування».

На наш погляд, в цих висловлюваннях ховається ідея про те, що саме середній клас, як елемент продуктивних сил, виступає головним стабілізатором регіональних соціально-економічних систем. Однак ця роль не може бути повною мірою реалізована в періоди трансформації власності через різке скорочення чисельності середнього класу.

Наступною теорією середнього класу є теорія Макса Вебера. Завдяки дослідженням М. Вебера поняття середнього класу і середніх верств набули значного поширення. Він розглядав власність, владу і престиж як три окремих, взаємодіючих фактори, що лежать в основі відокремлення класів у будь-якому суспільстві. Поняття «клас» для М. Вебера має, насамперед, економічний зміст. Про класові відмінності можна говорити тільки в тих випадках, коли великі групи людей володіють соціальними характеристиками їхніх життєвих перспектив [4, с. 228].

На наш погляд, за такого підходу стає ясно, що класові відмінності в умовах ринкової економіки породжує й закріплює сам ринковий механізм. Згідно з точкою зору М. Вебера, в основі класового поділу суспільства лежать економічні інтереси різних соціальних суб'єктів.

Дві провідні позиції — марксизм і веберіанство займали основне місце у вивченні класової структури суспільства та ролі середнього класу в його розвитку до початку 50-х років ХХ століття.

Вітчизняні дослідники (І. Бондар, С. Мочерний, І. Сахань) визначають середній клас за такими критеріями, як власність (нерухомість, земля, засоби виробництва), кваліфікаційно-освітня підготовка, високий соціальний статус і самовизначення себе із середнім класом [5, с. 48], рівень доходів, наявність майна, кваліфікаційний статус, освіта, вміння пристосовуватися й успішно діяти в ринкових умовах, достатній рівень доходів, задоволеність своїм статусом, відносний політичний консерватизм, суб'єктивна ідентифікація [6, с. 3].

Часто ознакою середнього класу розглядають лише рівень доходу. Причому джерело доходу до уваги не береться. Це може бути дохід від власного підприємства або від роботи за наймом, аби тільки його величина відповідала встановленим розмірам. Так, у США сьогодні до середнього класу відносять групи населення, в яких середньомісячний дохід на кожного члена сім'ї становить від 3470 до 8000 доларів. У Німеччині для цього достатньо 2000 доларів США, у Іспанії та Португалії — 1000, у Греції — 750 доларів.

В Україні до середнього класу відносять ті групи населення, в яких на кожного члена сім'ї припадає 300–500 доларів США у місяць, що відповідає критеріям, прийнятним для бідних країн [7]. А Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України визначив нижній поріг доходів для середнього класу у розмірі п'яти прожиткових мінімумів, тобто 8420 грн. на особу (станом на 01.05.2017 р.). Як бачимо, норми доходів середнього класу є різними в країнах з різним рівнем економічного розвитку.

На думку В. Антонюка: «Єдиним показником, наведеним у офіційних статистичних збірниках, за яким хоч якось можна було б оцінити наявність чи відсутність середнього класу в регіонах України, є показник середньодушових доходів населення України. Однак, по-перше, він включає далеко не всі доходи населення, про що свідчить його суттєва відмінність від показника середньодушових витрат; по-друге, якщо ми зможемо на основі рівня доходів (витрат) віднести певну частку населення до середнього класу, то інші характеристики цієї частки населення будуть невідомі» [8, с. 200]. Додамо до вищевикладеного, що можна погодитися з В. Антонюком стосовно недостатності рівня доходу як критерію оцінки середнього класу. На нашу думку, слід уточнити, про який саме дохід йдеться. Якщо взагалі про дохід, то в умовах первісного накопичення капіталу він не може бути критерієм відокремлення середнього класу. А якщо мова іде про доходи, що отримані законним шляхом, які стали нормою життя цивілізованого суспільства, то саме такий дохід часто є підставою відокремлення середнього класу. Саме такий дохід свідчить про активну життєву позицію, високу освіту та кваліфікацію їх володарів. Саме вони забезпечують соціально-економічну стабільність країни та регіонів через виконання своїх функцій. Насамперед, регіональний середній клас виконує економічну функцію. Адже саме він виступає найпотужнішим економічним «донором» через сплату податків, формування фінансової основи діяльності державної та місцевої влади. Як основний платник податків саме він формує державний та місцеві бюджети, фінансує необхідні соціальні трансферти, формує джерела фінансування суспільних благ: науки, освіти, охорони здоров'я, культури.

Середній клас виконує й інвестиційну функцію, виступаючи основним внутрішнім інвестором держави. Інвестуючи в державні цінні папери, страхові, пенсійні, інвестиційні і взаємні фонди, представники регіонального середнього класу, з одного боку, підтримують фінансовий ринок країни та її регіонів, а з іншого — забезпечують себе додатковим доходом. Через нагромадження й участь у різних системах страхування регіональний середній клас забезпечує інвестиційний потенціал і розвиток регіональної економіки.

Раціоналізаторська функція реалізується через створення масового попиту на споживчі товари і послуги. Адже, маючи достатні матеріальні можливості, саме регіональний середній клас є найбільш активним на ринках, на його долю припадає лівова частка попиту. Багаті верстви хоча й мають високі середні витрати, проте є порівняно нечисленним класом. З іншого боку, частка бідних у суспільстві є більшою, проте їхні середні витрати є порівняно невеликими. Поведінка середнього класу на ринках є найбільш раціональною (а відтак, прогнозованою) порівняно з найбагатшими, для яких практично не існує фінансових обмежень, та найбіднішими, яких турбує виключно питання задоволення базових потреб.

Високий платоспроможний попит, що формується представниками середнього класу в певному регіоні, сприяє розширенню внутрішнього ринку. Його висока споживча активність є стимулом для розвитку регіональних споживчих ринків.

Середній клас виконує і стабілізаційну функцію, тому що несе відповідальність за стабільну соціально-політичну ситуацію в регіоні за рахунок участі в легітимних формах політичного діалогу та зміцнення основних принципів демократії. Порушення цих принципів може призвести до згорання демократичних процесів і встановлення в країні тоталітарного або авторитарного режиму. Середній клас, таким чином, формує демократію, яка є ефективним компромісом між інтересами різних верств населення, своєрідною формою соціально-політичного консенсусу суспільства.

Середній клас завдяки домінуванню у громадських і політичних організаціях визначає моральні стандарти суспільства, через участь у виборчому процесі виконує функції носія демократії та політичних свобод. Саме його наявність є передумовою й чинником як соціально-політичної, так і економічної стабільності суспільства.

Також середній клас виконує кадрову функцію. У конкретному регіоні середній клас є постачальником висококваліфікованих кадрів на регіональний ринок праці. Виконання цієї функції передбачає постійне поповнення професійного потенціалу і підвищення кваліфікації населення регіону.

Ми вважаємо, що зацікавленість в збереженні і примноженні своїх доходів, власності і статусу роблять середній клас гарантом соціальної і політичної стабільності на рівні регіону, а також медіатором, посередником між елітами і широкими базовими шарами суспільства. Успішні життєві стратегії середнього класу роблять його привабливим каналом вертикальної мобільності для інших соціальних груп регіону.

З тим, що розмір доходу є основним критерієм віднесення до середнього класу, погоджуються автори колективної монографії «Середній клас в Україні: теорія та сучасні тенденції становлення». У цій монографії вперше обґрунтовано порогові значення показників-індикаторів для ідентифікації середнього класу, які, до речі, прирівнюються до розвинених країн. Наведемо їх:

— заробітна плата становить не менш як 60–65 % від доходу; доход від майна — у межах 13–14 %;

— особисте споживання — до 80 % від доходу (у тому числі на продукти харчування не менше третини, на сплату за житло та енергію — однієї чверті);

— доходи від нерухомості, дивідендів, власності тощо — до 8 %; від освіти — у межах 10–15 %; від статусу — до 5 %;

— нагромадження грошей — у межах не нижче 5–6 % на місяць.

Ми вважаємо, що, розглядаючи середній клас з економічної точки зору, нас повинна цікавити межа економічної забезпеченості (доходами), вище якої можливе віднесення певної групи людей до середнього класу. Адже, якщо рівень доходу не забезпечує розширене відтворення робочої сили, то ні про які інші характеристики не може йти мова. Проте в регіонах України сфера доходів населення ще не відповідає

ні за структурою, ні за кількісними розмірами світовій практиці, тому у визначенні середнього класу потрібно спиратися на більшу кількість ознак. При цьому важливий і спосіб одержання доходу.

Російські дослідники середнього класу вважають, що середній клас у трансформаційній економіці характеризується набором таких ознак, як: наявність (відсутність) вищої освіти; наявність (відсутність) постійної зайнятості; характер праці (фізична/нефізична); наявність (відсутність) управлінських позицій. Нам здається, що, розглядаючи середній клас з позицій вищевказаних критеріїв, можна говорити про відокремлення в рамках середнього класу «нового» середнього класу. За міжнародними стандартами, до «нового» середнього класу входять переважно особи з високою професійно-освітньою підготовкою, яка гарантує високий попит на їхню робочу силу на ринку праці.

У Західній Європі основним параметром середнього класу є наявність заощаджень, в Америці — наявність боргів, адже у США краще розвинута кредитна система. В Україні, звичайно, ще досі ні один із названих критеріїв не працює на повну потужність, а знаходиться на початковому етапі. Отже, кожна країна розвивається за своїм сценарієм, і сутність категорії «середній клас» пов'язується з різними ознаками.

Проте слід чітко розмежувати економічні та неекономічні фактори формування й розвитку середнього класу. Нерідко вчені до економічних факторів зараховують лише володіння/неволодіння засобами виробництва, ігноруючи при цьому місце в системі суспільної організації виробництва, рівень витрат на споживання, професійно-кваліфікаційний рівень працівників, розмір отримуваних доходів та їх форми. Щодо них похідними є такі критерії, як спосіб життя (манери, звички, етикет), культурний, релігійний, статевий, віковий та інші.

На нашу думку, найбільш доречним у даному випадку було б використання критеріального принципу, який є досить простим, доступним у застосуванні і найпоширенішим. Критеріальний принцип дозволяє відокремлювати середній клас в соціально-економічній структурі регіону на підставі певної системи критеріїв. Проаналізувавши всю сукупність критеріїв, що застосовуються для визначення середнього класу, ми вважаємо, що найприйнятнішими для стратифікації сучасного суспільства є розмір та спосіб отримуваного доходу, котрий можна доповнити рівнем освіти, а також відношенням до засобів виробництва. Причому бажано, щоб здобутий рівень освіти забезпечував доходи, які відповідають критеріям середнього класу. Проте, як показують наші дослідження, в Україні спостерігається різка «статусна несумісність». Це ситуація наявності протиріччя в статусних характеристиках однієї людини. Суб'єктивно вона сприймається як несправедливість і має негативні соціально-економічні наслідки: гальмує прогресивний розвиток суспільства, дестабілізує його і, відповідно, не сприяє формуванню суспільства середнього класу. Яскравим прикладом статусної несумісності може служити становище представників середнього класу за критерієм наявності вищої освіти в Україні, коли остання не гарантує отримання відповідного рівня доходу. Так, у роботі Е. Денісона зазначається, що 60 % різниці в заробітках людей безпосередньо пояснюється впливом освіти, а 40 % — нерівністю їх здібностей. Дж. Мінсер підрахував, що кожен зайвий рік навчання збільшує дохід людини на 7 %, а фахівці Міністерства освіти США дослідили, що середньостатистичний молодий американець з дипломом бакалавра мав дохід на 24 % вище, ніж людина, що володіє лише дипломом середньої школи. За даними фахівців Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), між освітою і заробітною платою існує позитивний зв'язок. А доходи, котрі відповідають середньому класу, можна отримати лише за наявності вищої освіти. А. Колот та С. Григорович також зазначають, що існує тісна кореляція між якістю робочого місця, складністю і продуктивністю виконуваних робіт

та винагородою за надані послуги. Таким чином, між такими параметрами, як доход та освіта повинен існувати значний кореляційний зв'язок. Проте в Україні освіта ще не гарантує отримання перспективної високооплачуваної роботи.

Висновки. Отже, середній клас — це соціальний суб'єкт, що займає проміжне становище в соціально-економічній структурі регіону між регіональними елітами і малозабезпеченими групами і виконує функції стимулятора економіки, стабілізатора суспільно-політичного життя і еталона «норми» в подоланні регіональної нерівності.

Вітчизняні вчені до основних ознак визначення середнього класу відносять матеріально вимірювані критерії — власність (нерухомість, земля, засоби виробництва), кваліфікаційно-освітню підготовку, високий соціальний статус та самовизначення себе із середнім класом, рівень доходів і вміння пристосовуватися й успішно діяти в ринкових умовах. Але потрібно чітко розрізнити економічні та неекономічні фактори формування середнього класу. До економічних факторів відносять наявність або відсутність засобів виробництва, місце в організації суспільного виробництва, розмір отримуваних доходів, професійно-кваліфікаційний рівень та ін. До неекономічних — спосіб життя, релігійний, культурний рівень та ін. На нашу думку, найоптимальнішим є використання критеріального принципу, котрий дозволяє відокремлювати середній клас в соціально-економічній структурі регіону на підставі певної системи критеріїв.

Список літератури/References

1. Еврипид. Умоляющие. Трагедии : [в 2-х томах] / Еврипид. — М. : Наука, 1991. — Т. 1. : Литературные памятники. — 291 с.
Eviprid. (1991). *Umoljajushhie. Tragedii* [Imploring. Tragedies]. Moscow, Nauka Publ., vol. 1, 291 p.
2. Аристотель. Политика. Сочинения / Аристотель. — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 508 с.
Aristotel'. (1983). *Politika. Sochinenija* [Policy. Collected works]. Moscow, Mysl' Publ., vol. 4, 508 p.
3. Маркс, К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. — [2-е изд.]. — М. : Госполитиздат, 1958. — Т. 10. — 795 с.
Marks, K., Jengel's, F. (1958). *Sochinenija* [Collected works]. Moscow, Gospolitizdat Publ., vol. 10, 795 p.
4. Veber, M. *Economy and Society*. N. Y., Bedminster Press, 1968, 928 p.
5. Бондар, І. К. Економічні передумови становлення середнього класу / [наук. ред. І. К. Бондар // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 7–8. — С. 46–49.
Bondar, I. K. (2003). *Ekonomichni peredumovy stanovlennia serednoho klasu*. [Economic preconditions for the formation of the middle class]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini* [Formation of market relations in Ukraine]. Kyiv, no. 7–8, pp. 46–49.
6. Сахань, І. Становлення середнього класу в Україні / І. Сахань // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 8. — С. 3–5.
Sakhan, I. (2002). *Stanovlennia serednoho klasu v Ukraini* [Formation of the middle class in Ukraine]. *Ukraina: aspekty pratsi* [Ukraine: aspects of labour], no. 8, pp. 3–5.
7. Мичковская, Н. Статистикой по самооценке [Электронный ресурс] / Н. Мичковская. — Режим доступа : <http://times.liga.net/artcles/g011762.html>.
Michkovskaja, N. *Statistikoj po samoocenke* [Statistics on self-assessment]. Available at : <http://times.liga.net/artcles/g011762.html>. (Accessed 22 May 2017).
8. Антонюк, В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні. Соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку : [монографія] / В. П. Антонюк. — Донецьк : Ін-т економіки промисловості, 2007. — 348 с.

Antoniuk, V. P. (2007). *Formuvannia ta vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini. Socialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennia rozvytku* [Formation and use of human capital in Ukraine. Socio-economic assessment and development]. Donetsk, Institute of Economics of Industry Publ., 348 p.

Цель. Целью статьи является определение сущности, критериев и функций среднего класса.

Методика. В исследовании используются: исторический метод (при исследовании истоков теории (концепции) среднего класса); метод факторного анализа (определение системообразующих факторов среднего класса, таких как собственность, доход, образование, инвестиции в человеческий капитал и др.); абстрактно-теоретический метод (обоснование понятий, теоретические обобщения и формулирование выводов); метод классификации (при систематизации и выборе оптимального набора критериев отнесения к среднему классу).

Результаты. Установлено, что средний класс — это социальный субъект, занимающий промежуточное положение в социально-экономической структуре региона между региональными элитами и малообеспеченными группами и выполняет функции стимулятора экономики, стабилизатора общественно-политической жизни и эталона «нормы» в преодолении регионального неравенства. Основными признаками определения среднего класса являются материально измеряемые критерии — собственность (недвижимость, земля, средства производства), квалификационно-образовательная подготовка, высокий социальный статус и самоопределение себя со средним классом, уровень доходов и умение приспосабливаться и успешно действовать в рыночных условиях. Оптимальным является использование критериального принципа, который позволяет выделять средний класс в социально-экономической структуре региона на основании определенной системы критериев.

Ключевые слова: средний класс, функции, критерии, собственность, образование, доход.

Objective. The objective of the research is to determine the essence, criteria and functions of the middle class.

Methods. The study uses the historical method (in the study of the sources of the theory (concept) of the middle class); the method of factor analysis (the definition of system-forming factors of the middle class, such as property, income, education, investment in human capital, etc.); abstract-theoretical method (substantiation of concepts, theoretical generalizations and formulation of conclusions); the method of classification (in the systematization and selection of an optimal set of criteria for assigning to the middle class).

Results. It has been established that the middle class is a social subject occupying an intermediate position in the socio-economic structure of the region between regional elites and low-income groups; its functions are the stimulus for the economy, a stabilizer of socio-political life and a standard of «norms» in overcoming regional inequality.

Key words: Middle class, functions, criteria, property, education, income.

Надійшла до редакції 29.11.2016